

**Sahibi Bilinmeyen Hususi Bir Masraf Defterinin Osmanlı
Sosyal ve İktisat Tarihi Açısından Kullanılabilirliğine Dair Bir Deneme**
*An Essay on the Usability of an Anonymous Personal Cost Book in Terms of
Ottoman Social and Economic History*

Doç. Dr. Faruk DOĞAN*

Özet

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde müteferrik defterler fonunda bulunan "Husûî Masraf Defterleri" içerdiği bilgilerin niteliği bakımından oldukça önemlidir. Bu defterlerin çoğunluğu konak, çiftlik vb. gibi gayrimenkuller ile çalışanlarına ait günlük masraf listelerini ihtiva etmektedir. Fakat aralarında tüccar ve esnaf zümresine ait defterler de mevcuttur. Bu defterlerin incelenmesi ile o bölge ve döneme ait fiyat tarihi, gelir düzeyi, tüketim alışkanlıkları gibi birçok husus ayrıntıları ile ortaya konulabilmektedir. Özellikle sosyal ve iktisat tarihi çalışan araştırmacılar açısından bu defterler fevkalade zengin bilgiler ihtiva etmektedir. Bu çalışmada; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bab-ı Defteri Müteferrik Defterler Fonuna ait 37228 nolu defter incelenerek genel olarak bu defterlerin Osmanlı sosyal ve iktisat tarihi açısından önemine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Ayrıca 19. yüzyılın ilk yarısı İstanbul'unun gündelik hayatına dair bazı bilgiler verilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Hususi masraf defteri, müteferrik defterler, İstanbul, gündelik hayat, sosyal tarih.*

Abstract

"Personal Cost Books" in the muteferrik books section of the Prime Minister's Ottoman Archives in terms of information that contained are very important. Most of these books include mansions, farms etc. as well as real estate and daily expense lists for employees. However, there are also books that belongs to the merchants and craftsmen. By examining these books, many issues such as price history, income level and consumption habits related to that region and period can be explained in detail. These books consist of extraordinarily rich in-

---

*Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, faruk.dogan@hotmail.com

formation especially in terms of researchers who are studying on social and economic history. In this study, by examining the number 37228 book belonging to the Prime Ministry Ottoman Archives' Bab-ı Defteri Muteferrik books section was tried to draw attention to the importance of these books in terms of Ottoman social and economic history in general. In addition, some information was given about the daily life of Istanbul in the first half of the 19th century.

Keywords: *Personal cost book, muteferrik books, Istanbul, everyday life, social history.*

Gündelik hayatın ayrıntılarını birinci elden kaynaklara dayanarak ortaya koymak iktisadi ve sosyal tarih açısından fevkalade önemli bir husustur. Nitekim yalın, soğuk ve toplumun gündelik yaşamına dokunmayan siyasi tarih anlatımı, tarihçiler arasında sıkça eleştirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında sosyal tarihçilik, geniş toplum kesimlerinin gerçek, üretken ve yoğun hayata her türlü bakışını ortaya koymayı amaçlamıştır (Braudel 1989: XVII) Bu nedenle sosyal tarihçiliğin önemli hedeflerinden biri de, özellikle sıradan ortalama insanın gıda, giyim, barınma, eğlence vs. gibi gündelik yaşamlarında karşı karşıya kaldığı ihtiyaçlar ve bunların karşılanma biçimlerini ortaya koyarak yukarıda işaret edilen eksikliği ortadan kaldırmak yönünde olmuştur. Kısacası sosyal tarihçilik, gündelik hayatın ayrıntılarını ortaya koymayı amaçlamıştır.

Bu açıdan bakıldığında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde müteferrik defterler (BOA 2010: 181) fonunda bulunan "Hususî Masraf Defterleri" içerdiği bilgilerin niteliği bakımından oldukça önemlidir.¹ Bu defterlerin çoğunluğu konak, çiftlik vb. gibi gayrimenkuller ile çalışanlarına ait günlük masraf listelerini ihtiva etmektedir. Fakat aralarında tüccar ve esnaf zümresine ait defterler de mevcuttur. Bu defterlerin incelenmesi ile o bölge ve döneme ait fiyat tarihi, gelir düzeyi, tüketim alışkanlıkları gibi birçok husus ayrıntıları ile ortaya konulabilmektedir. Genellikle orta ve üst rütbeli devlet erkânının alacak ve borç hesaplarını ihtiva eden bu defterler, ilk bakışta hesap kayıtlarını içermesi bakımından oldukça sığ görünmektedir. Fakat derinlemesine yapılacak incelemelerde bu defterlerin satır aralarında ilgili dönemin siyasî ve kültürel unsurlarını bulmak mümkün olabilmektedir. Nitekim bazı defterlerde ilaç tarifleri (BOA, D.M.d., nr. 37062), şiirler, türkü güfteleri (BOA, D.M.d., nr. 36887) gibi farklı konulara ait bilgilere rastlanabilmektedir. Tahmin edileceği gibi bu defterler üzerinde yapı-

---

¹ Bu defterlere ilk olarak dikkat çeken ve Sosyal ve İktisat Tarihi açısından önemine vurgu yapan Mehmet Genç'tir. Bk. Mehmet Genç, "Osmanlı Arşivlerinden Yararlanma Yöntemi", *Osmanlı Arşivleri ve Araştırmaları Sempozyumu*, Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı yayınları, İstanbul 1985, s. 155-162.

lacak daha ayrıntılı, disiplinler arası ve sistematik çalışmalar iktisadî ve sosyal tarihimizin olduğu kadar kültür tarihimiz açısından da önemli sonuçlar ortaya çıkartacaktır.

Ülkemizde hususi masraf defterlerine ait çalışmalar yok denecek kadar azdır. Halime Doğru'nun yayınladığı ve IV. Mehmet'in Hotin seferine ait bir masraf defteri ile yakın bir tarihte Fatih Bozkurt'un yayınladığı ve III. Mustafa dönemine ait bir masraf defteri bu durumunun istisnalarını oluşturmaktadır (Doğru 2006; Bozkurt 2017). Doğru'nun eseri Hacıoğlupazarı menzil sarayının masrafları ile bölgedeki askerî seferlerin yapısı hakkında bilgiler verirken, Bozkurt'un eserinde incelenen husus ise Harem'de görevli bir kadınefendinin gerek kişisel gerekse dairesinin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için tutulduğu görülmektedir. Bu itibarla her iki eser de içerik itibarıyla saraya mensup kişilerin masraflarını ihtiva etmesinden dolayı gündelik hayatı sınırlı şekilde yansıtmaktadır. İnceleme alanımız açısından çok daha kıymetli bir eser Yusuf Alperen Aydın'ın 18. yüzyılın ilk yarısında bir Osmanlı esnafının biyografisini ele ele aldığı eseridir (Aydın 2016). Bu araştırmada yazar, müteşebbis bir Osmanlı esnafı olan Nurettin Ağa'nın mesleki kariyerini dönemin arşiv belgelerinden yola çıkarak incelemiştir. Bu minvalde zikredilebilecek bir başka çalışma ise İzzet Sak'ın sarayın meyve ve çiçek masraflarını incelediği makalesidir (Sak 2016: 141-176). Sak'ın çalışması da Osmanlı Sarayının ihtiyaçlarının karşılanması için tutulmuş kayıtları ihtiva etmesinden dolayı gündelik hayatla ilgili yeterli bir bilgi sunmaktadır.

Bu araştırmada; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bab-ı Defteri Müteferrik Defterler Fonuna ait 37228 nolu defter incelenerek genel olarak bu defterlerin Osmanlı sosyal ve iktisat tarihi açısından önemi vurgulanacak, ayrıca İstanbul'un 19. yüzyılın ilk yarısında gündelik hayatının çeşitli veçhelerine işaret edilmeye çalışılacaktır.

Araştırmamızın konusu olan defter toplam 21 sayfa ve 2 ekten oluşmaktadır. Defterin on yedi ila dokuzuncu sayfaları arası boştur. Ayrıca deftere iliştilmiş iki hesap pusulasının defter ile bir alakası yoktur. Zira üzerindeki tarih yirmi yıl sonrasına aittir. Defterin kapsız ve başlıksız olması, defter parçası olma ihtimalini güçlendirmektedir. Defterdeki ilk hesap kaydı 13 Ş 1247/17 Ocak 1832, son hesap kaydı ise 4 M 1251/2 Mayıs 1835 tarihlidir.

1. Defter Sahibinin Kimliği

Defterin kaydını tutan kişinin kimliği konusunda açık bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak kayıtlardan hareketle defter sahibinin bazı özelliklerini belirlemek mümkün olabilmektedir. Nitekim kayıtlarda 1247 (1831/32) yılı için 559 kuruş

tutarında zekât ödemesinin yapılması ve hac ibadetinin de tamamlanmış olduğunun ifade edilmesi Müslüman olduğunun açık göstergeleridir (BOA, D.MD. nr, 37228: 4).

Defterde aile üyelerinin sayısı ve niteliği konusunda açık bir kanıt olmamasına karşın, erkek kardeşi ile annesinin hayatta olduğu, babasının ise öldüğü anlaşılmaktadır (BOA, D.M.d., nr. 37228: 1). Babasına ait olan duhan (tütün) gümrüğü gelirin kardeşi tarafından tahsil edildiği görülmekte bu hususi defter de kardeşinin kaydının yer alması, birlikte yaşadıkları izlenimini vermektedir. Defterde “çocuğa” ibaresinin geçmesi ve tekil halde kullanılması hanede tek çocuk olduğu yönünde değerlendirilebilir. Kayıtlarda kimin için yapıldığı anlaşılmayan bir düğün merasiminin tertip edilmiş olması da ailede bekâr erkek veya kadınların bulunduğu işaret etmektedir. Buna ilave olarak “Hacı Kalfa’ya verilecek”, ibaresinden hane de günlük işleri yapmakla görevli insanların olduğunu düşündürmekte, “Fatma Valideye alınan hatab” gibi ifadeler ise akraba veya tanıdıklar ile yakın bir ilişki kurulduğunu akla getirmektedir.

Defter sahibinin oturduğu mekân kayıtlardan hareketle tam olarak tespit edilemese de, İstanbul sur içi olduğu düşünülebilir. Zira kirası ödenen ev Sultan Ahmet civarında Küçük Ayasofya mahallesinde bulunmaktadır. Ayrıca alışveriş yaptığı mekânlar düşünüldüğünde de ikamet edilen mekânın sur içi olması kuvvetle muhtemeldir. 23 Ş 1247/27 Ocak 1832 tarihinde 1.800 kuruş gibi yüksek bir fiyat ödeyerek mücevher süslemeli bir hamailin² satın alınmış olması, bu eşyanın günlük kullanım için değil resmi törenlerde kullanıldığını akla getirmektedir. Bu itibarla defter sahibinin sosyal statüsü yüksek ve devlet hizmetinde olan bir kişi olduğunu akla getirirse de satın alınan bu eşyanın askeri sınıftan tanıdık birisine hediye olarak da alınmış olabileceği ihtimalini de düşündürmektedir.

Defterdeki “şerikimiz Mustafa Efendi” ve “refikimiz Mustafa Efendi” ifadeleri Mustafa Efendi adlı biri ile ortak iş yürütüldüğünün açık kanıtıdır. Bu ortaklığın ne türden olduğu hakkında bir bilgi olmamasına rağmen ticarî bir ortaklık olduğu şüphesizdir. Ayrıca kayıtlarda kitap satışının yapılması, sıkça tütün ve kumaş alınmış olması bu ve buna benzer çeşitli ürünlerin ticaretinin yapıldığını akla getirmektedir. Defterin sadece yapılan harcamaları ihtiva etmesi, satışlar hakkında bilgi bulunmaması bu konuda ancak tahmin yürütmemize imkân vermektedir. Mustafa Efendi’nin kim olduğu belirtilmemesine rağmen defter sahibi ile çok samimi bir ilişki içerisinde olduğu kendisine 500 kuruş bahşiş ve-

² Hamail; Kılıç kayışı. Her ne kadar muska için de bu tabir kullanılırsa da ödenen miktara bakıldığında bunun kılıç kayışı olma ihtimali daha kuvvetlidir. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I, s. 716-718.

rilmesinden de anlaşılmalıdır. Söz konusu dönemde askerî sınıf mensuplarının ticarî işlerle de uğraştıkları bilindiğinden bu kişinin askerî sınıftan ve ticarî ortaklıkları olan bir kişi olabileceği de düşünülebilir. Defter sahibinin birden fazla eve sahip olduğu “ıcar-ı hane-i sagir” ibaresinden anlaşılmalıdır. Zira bu evin bir başka ev veya evlere göre daha küçük olduğu ve aylık 60 kuruş kira verildiği belirtilmektedir. Ayrıca söz konusu evde defter sahibinin mi yoksa başka bir şahsın mı oturduğu da net değildir.

2. İktisadî Faaliyetler

a. Gelirler

Kayıtlardan hareketle defter sahibinin iktisadî faaliyetlerini kabaca gelirler, harcamalar ve ödünç (karz) verilen borçlar olarak üç kısma ayırabiliriz. Defterdeki kayıtların hemen tamamı yapılan alışverişlerin borç kayıtlarıdır. Bu nedenle defter adından da anlaşılacağı üzere özel masraf defteri özelliğindedir. Bu itibarla gelirler ile ilgili yapılan kayıtlar harcamalara yönlendirilmesi açısından dolaylı olarak kaydedilmiştir. Nitekim bunlardan ilki defter sahibinin erkek kardeşi tarafından üç ayda bir 132 kuruş olarak tahsil edilen emtia ve duhan gümrüğü esham geliridir.³ Söz konusu gelir kaynağının İstanbul Duhan Gümrüğü mukataasına ait olduğu “Anadolu kaleminden alına gelen” ifadesinden anlaşılmalıdır. Her ne kadar başka gelir kaynaklarının kayıtları ile ilgilenirse de bu büronun en önemli vazifesi İstanbul Duhan ve Emtia gümrüklerinin hesaplarını tutmak olduğu bilinmektedir. Bu durumda bahis konusu kalemden yıllık 528 kuruş gelir elde edilmektedir. Bu gelir ilk defa defter sahibinin babası tarafından alınmaya başlanmış ve ölümünden sonra da oğlu tarafından babasının mührü kullanılarak tahsil edilmeye devam edilmiştir. Aslında bu tarihte sehim faizi yalnızca sehim alan kişinin kaydı hayat boyunca elde ettiği bir gelir hüviyetindedir. Bu nedenle sehim sahibi öldüğünde sehim “mahlûl” (sahipsiz) sayılır ve hazineye ait olduğundan mirasçılara herhangi bir ödemede bulunulmazdı (Genç 377). Bu kayıttan anlaşılabilir ki; defter sahibi esham uygulamasında halkın sıkça başvurduğu bir hileli yol olan ölümlerin gizlenmesi yoluyla gelir elde etmeye devam etmiştir.⁴ Nitekim defterdeki “peder-i merhumun mührüyle ahz olunan gümrük-ı duhan ve emtianın dört senet mucebince beher üç

³ İstanbul Tütün Gümrüğü mukataası esham sistemine bağlanan ilk vergi kalemidir. Esham hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Genç, “Esham”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.11, s.376-380.

⁴ Bu tür hileli yollara başvurarak hazineyi zarara uğratanları tespit etmek amacıyla 1780’lerden itibaren ölümleri bildirenlere “ihbariye ödülü” verilmeye başlanmıştır. Mehmet Genç, “Esham”, *DİA*, C.11, s. 379.

mahda Anadolu kaleminden alına gelen” ifadesi bu iddiayı doğrular niteliktedir (BOA, D.M.d., nr. 37228: 2). İkinci gelir kalemi, hangi mukataaya ait olduğu belirtilmeyen fakat “ruz-ı kasım” dönemine ait olduğu belirtilen 75 kuruşluk esham faizi geliridir ki bunun yukarıda sözünü ettiğimiz esham geliri olması kuvvetle muhtemeldir.

b. Giderler

Hesapların tutulduğu defter sistematik bir yapıya sahip olmayıp düzensiz bir şekilde gelişigüzel tutulmuştur. Bu nedenle yapılan harcamaları gıda, giyim, kırtasiye, yakıt gibi gruplara ayırarak bir bütünlük oluşturmaya çalıştık.

Kayıtlarda ilk dikkati çeken 1247/1831-32 senesi için 25 kişiye toplam 559 kuruşluk zekât ödemesidir. Zekât verilen şahıslar hakkında defterde ayrıntılı bilgi verilmemiş sadece şahısların isim ve şöhretleri zikredilmekle yetinilmiştir. Fakat şahısların sadece isimlerinin zikredilmesi veya “Sadık’ın validesine, Feyzi Baba’ya, Hacı İbrahim’in İsmail’e” gibi ibarelerden bu kişilerin çoğunun eş dost veya akraba olduğu şeklinde yorumlamak hiç de yanlış olmaz. Verilen zekât miktarlarına bakıldığında eşit paylar halinde ödeme yapılmamış 5 ila 80 kuruş arasında değişen miktarlarla zekât vazifesi eda edilmiştir. Ayrıca zekât verilenler arasında altı kişinin tanıdık olmadığı da anlaşılmaktadır. Zekât verilen kişiler arasında “veledi İlyâ’nın kayınvalidesine” kaydı dikkat çekmektedir. Genel olarak zekâtın Müslümanlara verildiği düşünülüğünde söz konusu kişinin Müslüman olduğu ve oğlunun gayrimüslim bir kadın ile evlendiği düşünülebilir. Fakat pratikte kalpleri İslam’a ısındırılmak amacıyla nadiren de olsa zımmîlere zekât verilebildiğine göre bu kişinin gayrimüslim olma ihtimali de hatırdta tutulmalıdır.⁵

Zekâtın genel olarak 1/40 oranı üzerinden verildiğini kabul edersek defter sahibinin zekâta konu olan servetinin yaklaşık 22.360 kuruş olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu gelirin ne kadarının gayrimenkul ve menkul gelirlerden oluştuğu konusunda kayıtlarda maalesef herhangi bir bilgi bulunmuyor. Fakat yüklü miktarda muaccele ödenerek bir ev satın alınması ve esham faizi gelirinin bulunması her iki gelir türüne de sahip olunduğunun açık kanıtıdır.

Giderler içerisinde dikkati çeken bir başka kalem de gayrimenkul harcamalarıdır. Söz konusu tarihler arasında sahip olunan evin tamirâtı için 9.130,5, gayrimenkul alımı için ise 7.250 olmak üzere toplam 16.380,5 kuruşluk ödeme

⁵ Klasik fıkıh kitaplarında Müslüman olmayanlara zekât verilmeyeceği vurgulansa da, bazı kaynaklarda “kalpleri İslam’a ısındırılmak amacıyla” Müslüman olmayanlara da zekât verilebileceği belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Cengiz Kallek, “Müellefe-i Kulûb”, *DİA*, C.31, s. 475-476; Ayr. Bk., Fetvalar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015, s. 257-258.

yapılmıştır. Defterde “civarımızda olan hanenin muaccesesi olarak Haremeyn Hazinesine verilen” kaydı satın alınan evin Haremeyn Vakfına ait olduğu ve açık artırma sonucunda alındığını göstermektedir. Büyük Ayasofya’da bulunan evin tamirâtı için yapılan masrafların niteliğine bakıldığında toplam masrafın üçte ikisine yakını işçi ücretlerinin oluşturduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda tamirat masrafları kalemler halinde gösterilmiştir.

Masraf Kalemi	Kuruş	Toplam Harc. Oranı (%)
Kereste	3.053	33,43
Çivi	345,5	3,78
Hammaliye	193,5	2,11
Marangoz, İşçi vs. ücretleri	5.538,5	60,65
Toplam	9.130,5	100

Tablo 1: Ev İçin Yapılan Tamirat Masrafları ve Toplam Harcamalara Oranı

Giderler içerisinde Kur’an-ı Kerim ile Delâilü’l- Hayrât⁶ adlı kitabın hazırlanması için yapılan masraflar da önemli bir yeküne ulaşmaktadır. Bilindiği üzere Mushaf basımına başlanmadan önce daima yazma Mushaf’lardan istifade edilir, herkes malî gücüne göre tanınmış veya sıradan bir hattatın yazdığı Mushaf’ı elinde bulundurmak isterdi. Bu açıdan bakıldığında ilk Kur’an-ı Kerim’in basım tarihi (1871) (Uçar 2008: 26-27) ile Delâ’il’in basım tarihi (1844) düşünüldüğünde bu tarihlerden önce söz konusu eserlerin nasıl hazırlandığı ve maliyetinin ne olduğu konusunda bize fikir vermesi açısından defterdeki bilgiler fevkalade önemlidir. Ayrıca söz konusu eserlerin hazırlanışında istihdam edilen kişiler ve aldıkları ücretler de fiyat tarihi açısından değer taşımaktadır. Defterdeki bilgilere göre her iki eserin hazırlanışında üç kişi istihdam edilmiştir. Sukûti İbrahim Efendi⁷ eserlerin yazımı ve tashihini, mücellid Ahmet Efendi tezhibini ve mek-

⁶ Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezulî (ö.870/1465) tarafından derlenen salavat mecmuasıdır. Delâ’il sadece tarikat mensupları değil bütün Müslümanlar tarafından faziletine inanılarak her gün, gün aşırı, dört günde veya haftada bir düzenli bir biçimde okunmuştur. Kuzey Afrika ve Anadolu’da büyük rağbet gören eser, İstanbul’da 1260-1320/1844-1902 yılları arasında on dört defa basılmıştır. Ayr. Bilgi için bk. Süleyman Uludağ, “Delâiü’l-Hayrat”, *DİA*, C.9, s.113-114.

⁷ İbrahim Sukûti b. Ömer; Türk hat sanatının zirve dönemi olan 19. Yüzyılın meşhur hattatlarından. Kimliği hakkında ne yazık ki hiçbir bilgi yoktur. Hat ü Hattâtân’da “Eyüp, Defterdâr’daki Esmâ Sultan Sarayının bekçisi” ve “Hattatlık vadisine sülûk ile nâmdâr ve sâhib-i iştihâr” olduğu ifade edilmektedir. Bilhassa nesihde son derece kudretli bir hattât olduğuna, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’ndeki H.1247/M.1831 tarihli Kur’an-ı Kerim’i ile H.1236/M. 1820 tarihli Salavât-ı Meşîyye adlı eseri ispat etmektedir. Gayet yaşlı iken H.1250/M.1834/35 senesinde vefat etmiş

tep hocası İbrahim Efendi ise devr-i âlâ⁸ denilen duasını yapmış veya yazmıştır. Sukûti Efendi yalnızca eserleri yazmakla kalmamış ihtiyaç duyulan kâğıtları da kendisi temin etmiştir. Bu işler için kendisine 3.140 kuruş ödeme yapılmış, Mücellid Ahmet Efendi ise cilt ve tezhip için 4.310 kuruş ücret almıştır.⁹ İbrahim Efendi'ye ise 200 kuruşluk ödemede bulunulmuştur. Söz konusu eserlerin ilk ödemesine 26 Şevval 1245/20 Nisan 1830 tarihinde başlanmış ve son ödemesi 27 R 1247/5 Ekim 1831'de yapılmıştır. Bu tarihleri esas alırsak eserlerin hazırlanması bir buçuk yıl sürmüştür. Bu Kur'an-ı Kerim ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde A.1663 numarada kayıtlı 1831 yılına ait Kur'an-ı Kerim'in aynı olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir.¹⁰ Her iki eserin tamamlanması için 7.680 kuruş harcanmış ve bunlar on taksite kadar çıkan iki yıla yayılan vade içinde ödenmiştir. Burada aynı dönemde İstanbul'da başka eşya fiyatları ile karşılaştırıldığında alınan ücretlerin oldukça yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Nitekim muhtemelen sur içinde Harameyn Evkafına ait bir evin satın alınması için ödenen 7.250 kuruş ile karşılaştırıldığında iki eser için ödenen meblağın yüksekliği daha iyi anlaşılır. Ayrıca hem eserlerin yazılması hem de ciltlenip süslenmesi için ödenen ücretler ile aynı dönemde defter sahibinin dört aylık mutfak masrafı (1.897 kuruş) karşılaştırıldığında da bu ücretlerin hatırı sayılır bir gelire teka-bül ettiği dikkati çekmektedir. Bunlara ek olarak kitaplara yapılan harcamalar

ve Edirnekapısı hâricinde, Lâ'î Çeşmesi civarına defnedilmiştir. Mezar taşına, damadı Mustafa Hilmi Efendi tarafından fevkalade güzel sülüsle şunlar yazılıdır:

Hüve'l-hayyü'l-bâki, Kıdvetü'l-hattâtin ve'r-râkımın ve umdetü'l-esâtize 'l-kâmilin âlimü'l-esrâr sâhibü'l-âsâr rahmetullahi te'alâ aleyi'l-gaffûr hattat es-Seyyid İbrahimü'l-Sukûti Efendi rûhiyçün Fâtihâ. Sene 1250. Ketebehü dâmâd el-merhûm. Süleyman Berk, *Eyüp'lü Hattatlar*, Eyüp Belediyesi Yayınları, İstanbul 2004, s.68-69. Hattat ve hattatlık için bk. M.Uğur Derman, "Hattat", *DİA*, C. 16, s. 493-499; Aynı yazar, Osmanlı İstanbul'unda Hat Sanatı, http://osmanliistanbulu.org/tr/images/osmanliistanbulu-1/26_ugur-derman.pdf.s.475-494; Ayn. Yazar, "Hat", *DİA*, C. 16, s. 427-437; Çiçek Derman, "Osmanlı Tezhibine Çağdaş Bir Bakış", *Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi*, http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0607.html, s.1-10.

⁸ Defterde devr-i a'lâ olarak kastedilen şeyin ne olduğu açık değildir. Bu hususta kanaatimizce iki ihtimal söz konusudur. Birincisi Şeyhü'l Ekber Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin çok şifalı olduğu kabul edilen bir vird-i şerifidir. Hoca efendiye bu virdi okuması karşılığında ücret ödenmiş olabilir. İkincisi ise devr-i ala olarak isimlendirilen bir tür nazar duasının eserlerin baş veya son kısmına yazımında görevlendirilmiş ve bunun mukabilinde söz konusu ücreti almıştır. Devr-i â'lâ için bk. Muhammed el- Kavakçı el-Trablusî, *El- Devri'l Âlâ, Mekteb'el-Sircanî*, Dınişk 1301.

⁹ Geleneksel kitap sanatları hakkında toplu bir bilgi için bk. *Türk Kitap Sanatları Sempozyumu Bildirileri*, İsmek Yayınları, İstanbul 2007.

¹⁰ Söz konusu Kur'an-ı Kerim, sarımtırak ince kâğıt 167 mm. boy ve 105 mm. eninde 355 yaprak; harekeli nesihle on beş satır olarak yazılmıştır. Ayrıca Osmanlı rokokosu üslûbunda müzehhep iki sahifesi; müzehhep iki hilye-i saadeti ve bir adet vazo içinde bir demet çiçek resmi bulunmaktadır. Süre başları, cüz ve hizip gülleri aynı üslupta müzehhep, cetveller ve duraklar altınla bezenmiştir. Miklepli lâke cildin kapakları aynı üslupta çiçeklerle tezyin edilmiştir.

içerisinde ismi belirtilmeyen bir Kur'an-ı Kerim tefsiri için de 500 kuruşluk bir ödeme de kayda değerdir.

	Kur'an-ı Kerim	Kuruş	Delâil-i Hayrât	Kuruş
1	Kâğıt	350	Tahrir (Yazma)	600
2	Tezhib	3.030	Tezhib	1.250
3	Tahrir (Yazma)	2.000	Kenar tahriri	40
4	Tashih, Hilve-i Şerif, Sûre başları tahriri	330		
5	Devr-i A'lâ	80		
	Toplam	5.790		1.890

Tablo 2: Kur'an-ı Kerim ve Delâil-i Hayrat Kitapları İçin Yapılan Ödemeler

Gıda harcamaları da önemli bir yekûnu oluşturmaktadır. Dönem zarfında toplam 6.464 kuruşluk ödemede bulunulmuştur. Bu miktar, toplam masrafların % 16,51'lik kısmına tekabül etmektedir. Bunlar içerisinde en büyük kısmı 1.868 kuruş ile tütün alımı oluşturmaktadır. Kayıt tarihleri arasında 222 kıyye¹¹ (kg) tütün satın alındığı anlaşılmaktadır. Söz konusu tütünlerin tamamına yakın kısmı duhancı Panayot¹² ile Yanaki adlı tüccarlardan küçük bir kısmı ise duhancı Osman Ağa adlı müslüman bir tüccardan satın alınmıştır. Tütünün satıldığı yerler hakkında kayıtlarda sadece Saraçhane ve Dört-yolağzı semtlerinin ismi geçmektedir. Ayrıca defter ile ilgisi olmayan fakat yirmi yıl sonrasına ait satış fişinde ise tütün gümrüğündeki Dimitri'den de tütün alındığı anlaşılmaktadır. Bu bilgilere göre defter sahibi ihtiyacı olduğu tütünü çoğunlukla gayrimüslim tüccarların hâkim olduğu piyasadan temin etmektedir. Aylık tütün tüketimine baktığımızda Mayıs 1834-Mart 1836 tarihleri arasındaki 18 aylık dönemde toplam 47 kıyye tütün satın alınmıştır. Buna göre aylık tüketilen tütün miktarı 2,5 kıyyeye ulaşmaktadır. Kayıtların tamamına bakıldığında yaklaşık üç buçuk yıllık süre zarfında tüketilen tütün miktarı ise aylık 4,2 kıyyeye ulaşmaktadır. Kayıtlardan bu miktarın tamamen tüketim amaçlı mı yoksa ticarî maksatla mı satın alındığı açık değildir.

Diğer taraftan aynı tarihlerde tutulmuş olan bir başka sahibi bilinmeyen özel masraf defterinde ki kayıtlarda tütün satışlarından bahsedilmektedir. Dolayısıyla bunun hiç değilse bir kısmının satılmak üzere alındığını tahmin edebiliriz. Söz konusu defterde alışveriş yapılan esnaf ile muhatap olunan kişilerin

¹¹ Kıyye; 1283 gramlık ağırlık ölçüsü.

¹²Aynı tarihlere ait başka bir hususi masraf defterinde de bu kişinin adı sıkça geçmektedir. Bu itibarla bu dönemde tütün esnafı içerisinde tercih edilen önemli bir kişi olduğu görülmektedir. Bk. BOA, D.M.d., nr. 37226.

isimleri arasında büyük benzerliklerin bulunması defterin aynı şahsa ait olması ihtimalini güçlendirmektedir. Zira “şerikimiz Mustafa Efendi” başlığı altında yapılan bir hesap kaydı eğer bir isim benzerliği yoksa defterin aynı şahsa ait olduğunu düşündürmektedir. Fakat burada Mustafa Efendi’nin birden çok kişi ile ortaklık kurmuş olma ihtimalini de hatırdan tutmak gerekir. Ayrıca defterde her ne kadar esnaf ve şahıs isimleri benzer ise de defterin ikinci sayfasındaki “13 C 1249 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Hazinesine Peder Efendi Sergi Halifesi nasb ve tayin olunmuştur” kaydı bu defterin ilk defter sahibine ait olmadığını kanıtlar niteliktedir. Zira ilk defterde defter sahibinin babasının bu tarihte ölmüş olduğu belirtilmektedir. Kanaatimiz ikinci defterin ilk defter sahibi ile ortaklık yapan kişiye ait olduğu yönündedir.¹³ Bu itibarla ikinci defter ayrı bir incelemenin konusudur. Biz bu açıdan aynı tarihlerde olması hasebiyle ikinci defterdeki kayıtları sadece hazırlamış olduğumuz fiyat listesindeki eşya fiyatlarının tespitinde kullanmakla iktifa ettik.

Gıda harcamalarının diğer kısmı ailenin mutfak ihtiyaçları için yapılanlardır. Bu grup içerisinde un, şeker, yağ, zeytin, peynir, bal vb. zorunlu gıda maddeleri bulunmaktadır. Gıda alışverişi umumiyetle Balık Pazarı’ndaki bakkal Minas’ın dükkânından yapılmaktadır. Nitekim 1 N 1249/29 Z 1249 (12 Ocak 1834- 9 Mayıs 1839)tarihleri arasında beş aylık sürede buradan 1.897,5 kuruşluk alışveriş yapılmıştır. Bu hesaba göre aylık ortalama bakkal harcaması 379,5 kuruştur.

Gıda Ürünleri	Birim	Fiyat (kuruş)
Tütün	kıyye	9-10
Elvan Şeker	kıyye	5
Un	kıyye	2,75
Reçel	kıyye	5
Şerbetlik şeker	kıyye	5
Şeker avami	kıyye	3,5
Zeytinyağı	kıyye	3
Kuyrukyağı	kıyye	110 para (2 kuruş 30 para)
Çerviş yağı	kıyye	5
Peynir	kelle	3,8
Mudurnu peyniri	--	6,5
Kaşar peyniri	kıyye	3,5
Zeytin	kıyye	1,5

¹³ Bk. BOA, D.M.d., nr. 37226.

Sadeyağ	kıyye	30
Peynir	kıyye	4
Saf bal	kıyye	4
Benefşe gülbeşekeri	kase	16
Anberbaris (kadın tuzluğu)	kavanoz	18

Tablo 3: Gıda Fiyatları (kuruş)

Defter sahibinin harcama grupları içerisinde giyim masrafları da %16,06'lık bir orana sahiptir. Bu ihtiyaçlar için dönem içerisinde 6.287 kuruşluk ödemede bulunulmuştur. Defter sahibi ihtiyaç duyduğu giyecekler için önce Çukacı Acı'den kumaşları satın alıyor ve tamamı Rum olan terzi esnafına diktiriyordu. Nitekim "Bedesten kapısında Şisman Acı terzi", "Kaşıkçılar içinde Rum terzi", "Kaşıkçılar içinde Tekfurdağlı zimmî terzi" gibi kayıtlar söz konusu esnafın çoğunluğunun Kapalıçarşı içerisinde ki gayrimüslimler olduğu anlaşılmaktadır.

İyi bilindiği üzere II. Mahmut döneminde askerî kıyafetlerde yapılan değişiklikler bir süre sonra sivil halkın kıyafetine de yansımıştır. Dönem itibariyle özellikle erkek kıyafetlerinde, fes ve pantolonun giyilmeye başlanması ile bu dönüşümün ilk örnekleri verilmeye başlanmıştır. Kadın giyim kuşamında ise daha henüz batı etkisi görülmemektedir (Tezcan 47). Nitekim defterdeki bilgiler de bu durumu teyit eder mahiyettedir. Diktirilen ürünler şalvar ve gömleklerden oluşan iç giyim, entari, kaftan ve cepkenlerden meydana gelen dış giyim ile ferace ve kaftanlardan oluşan üst giyim eşyalarından ibarettir. Kullanılan kumaş türlerine bakıldığında en fazla yünlü kumaş (çuca) ve çeşitleri satın alınmaktadır. Çukanın yanı sıra kazmir¹⁴, Tire bezi, ipek gibi kumaşlar da kullanılmaktadır. Dönem içerisinde çukanın (çuha) zirasının 29-36 kuruş arasında, ipek ise dirhemi 8,4 paradan satılmaktadır¹⁵.

Diktirilen eşyalar içerisinde özellikle kukuletalı kürkler dikkat çekmektedir. İyi bilindiği üzere eski kıyafetlerde kürkün önemli bir yeri vardı. Evlerde ve dışarıda üstlerine sosyal sınıfa, rütbe ve mevkie göre muhtelif cinste kürkler giyilirdi. Özellikle kadınlar, içleri kakım ve samur kaplı, kolsuz kürkler, zengin sınıfa mensup kadınlar ise küçük incili, süslü, püsküllü hotozlar giyerlerdi. Orta sınıfa mensup olanların hotozları ise kısa ve alttan açık olurdu. 17. yüzyıldan itibaren İstanbul kadınlarının kıyafetlerinde bazı değişiklikler olmuştu. Kısa kollu kaftan

¹⁴ Keşmir yününden yapılmış yünlü kumaş.

¹⁵ 18. yüzyıl hanlarından biri olan ve klasik bir Osmanlı hanı özelliği gösteren Çuhacı Hanı, Osmanlı'nın asker giysisi olan çuhanın alım satımının yapıldığı önemli bir merkezdir. Haliç kıyısındaki Feshane yanındaki dikimevlerinde bu kumaştan askerî elbise dikilirdi. Kenan Mortan, Önder Küçükerman, *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010, s.170.

şeklindeki üstlüklerin altında bir iç entarisi giyilir, üstlüklerin önü göbeğe kadar küçük düğmelerle iliklenir, aşağısı düğmesiz bırakılırdı. Bazen bir üstlük bir sabahlığı andırır, altta ayrı renkteki entarinin kolları bol bir şekilde bileklere kadar inerdi. Sokak kıyafeti olarak şalvar üstüne daha kısa bir entari giyerler ve sırtlarına önü az iliklenen ferace alırlardı (Mortan-Küçükerman 2010: 283-284).

Çukacı Acı Anton'dan alınan kumaşlar yukarıda zikrettiğimiz terzi esnafı tarafından dikiliyordu. Bu esnafa ödemeler de yine çeşitli vadelerde eşit olmayan taksitler halinde yapılıyordu. Görünen o ki defter sahibi imkânı ölçüsünde ödemelerde bulunmaktaydı. Burada dikkati çeken bir başka husus da Pavli adlı bir terziye diktirilen 567 kuruş değerinde bir feracedir¹⁶. Bu elbise için ödenen miktar oldukça yüksektir ve bu yönüyle dikkati çekmektedir. Zira 1856 tarihli bir terzi defterine göre, açık mavi parlak yüzlü şalakî'den fitilli canfesli bir ferace 180 kuruşa diktirilmişti (Yılmaz 2011: 32). Defterdeki kayıttan bir tek feracenin diktirilmiş olduğu kesindir. Bu nedenle söz konusu feracenin bu kadar pahalıya mal edilmesi düşündürücüdür. Söz konusu feracenin kadın veya erkek için mi dikildiği kayıttan maalesef anlaşılamiyor. Kayıt dönemi içerisinde 7 zira 64,5 dirhem çuka, 33,5 dirhem kazmir kumaş satın alınmış ve bunlardan çeşitli giyim eşyaları diktirilmiştir. Burada dikkati çeken bir başka husus da diktirilen bu eşyaların ütülenmesi için de 7 kuruşluk ayrıca bir ödeme yapılmış olduğudur. Aşağıdaki tabloda diktirilen eşyaların cinsleri ve fiyatları gösterilmiştir.

Ürün Cinsi	Fiyat (kuruş)
Salına Hırka	20
Pantolon	15
Entari (3 adet)	70
Entari (2 adet)	25
Tire işleme entari	30
Entari	100
Caba	40
Çocuk entari ve hırka	16
Tire bezi kürk kabı	20
Sarı hırka	37,5

¹⁶ Feracenin giyim kuşam literatüründe üç ayrı elbise türünün adı olduğu görülür: Kadınların sokakta yaşamla giydikleri üst elbisesi; ilim adamlarının giydikleri çok geniş ve bol, kolları yırtmaçlı bir çeşit cüppe, biniş: Mevlevilerin giydikleri uzun hırkadır. Bk. Hülya Tezcan, "Ferace", *DİA*, C.12, s. 349-350.

Çuka kürk kabı astariye	12,5
Kürk kabı	20-40
Tire entari çuka (2 adet)	34
Kaziyel? Kürk kabı	5
Fanila ve yelek	6
Çocuk entarisi ve yeleşği	65
Entari ve ayakkabı	55
Boy kürk kabı astariyesi	33
Şali kürk kabı dikmesi	80
Ferace	567

Tablo 4: Diktirilen Giyim Eşyaları ve Fiyatları

Bu masraf kalemlerinin yanı sıra yakacak (658 kuruş) ile 630 kuruş tutarında sağlık, kira ve çeşitli eşyaların alımı için harcamalar yapılmıştır.

Harcama Kalemleri	Kuruş	Toplam Harcamalara Oranı %
Yakacak	658	1,68
Gıda	4.596	11,74
Giyim	6.287	16,06
Tütün	1.868	4,77
Kitap, Kırtasiye	8.681	22,18
İnşaat/Tamirat	9.130,5	23,33
Ev Eşyası	400 ¹⁷	1,02
Kira	180 ¹⁸	0,46
Sağlık	57,5	0,14
Toplam	39.130	100

Tablo 5: Kayıt Tarihleri Arasında Yapılan Harcama Grupları ve Toplam Harcama Oranları

Tablo 5'ten anlaşılacağı gibi harcama kalemleri içerisinde % 23,33 oran ile inşaat ve tamirat harcamaları ilk sırayı almaktadır. Hemen onun ardından % 22,18 oran ile kırtasiye masrafları gelmektedir. Burada bildiğimiz anlamda kırtasiyeden değil, iki adet yazma eserin hazırlanması için yapılan masrafların

¹⁷ Bunun dışında bedeli bilinmeyen 12 parça ev eşyası daha alınmıştır. Bk. BOA. D.MD.nr, 37228, s. 20.

¹⁸ Defterde yalnızca üç aylık kira bedeli kayıtlıdır.

kastedildiği unutulmamalıdır. Bunları % 16, 06 ile giyim ve % 11,74'lük oran ile gıda harcamaları takip etmektedir.

c. İktisadî İlişki Kurulan Şahıslar

Defterde isimleri zikredilen ve çeşitli şekillerde defter sahibi ile iktisadi ilişki içinde olan yirmi kişi mevcuttur. Bu kişilerin on sekizi defter sahibinden borç para almıştır. Ödünç verilen paranın miktarı 4.951,5 kuruşa ulaşmaktadır. Kayıtlarda bu paralardan faiz alındığına dair bir işaret yoktur. Nitekim bu borçlar “karzan”/“ödünç” kelimesi ile kaydedilmiştir¹⁹. Bu itibarla söz konusu meblağlar eş dost ilişkisi çerçevesinde ve güvene dayalı olarak yardım amaçlı verilmiş olmalıdır. Zira verilen bu paraların tamamının ödenmiş olması da bu güvenin boşa çıkmadığını göstermektedir. Söz konusu borçların sürelerine bakıldığında kısa vadeler için verildiği anlaşılıyor. Nitekim çoğu borçların bir ya da iki aylık süreler için ödendiği hatta bazı borçların ise birkaç günlüğüne verildiği anlaşılmaktadır. Borç alan şahısların bir kısmının ödemelerini defaten bir kısmının ise iki ila altı taksit halinde değişen vadeler ile yaptıkları görülmektedir. (Bk. Tablo 6).

Borç alışverişi sadece nakit para ile sınırlı değildir. Bazen, bazı mallar karşılığında ödenen ücretler de alınan borçlara mahsup edilmektedir. Mesela Esad Efendi'den alınan 1.500 kuruş için söz konusu kişiye kumaş satın alınmış, borcun bir kısmı bu mallara ödenen ücretten mahsup edilmiştir. Esad Efendi'nin kimliği konusunda defterde herhangi bir bilgi bulunmuyor. Fakat defter sahibi ile girmiş olduğu iktisadi ilişki oldukça renkli ve samimi görünmektedir. Zira Esad Efendi bir yandan defter sahibi için mücevherli hamail satın almak, onun adına ferace diktirmek gibi özel işlerini yaparken, diğer yandan kendisinden hem borç almakta hem de borç vermektedir.

İktisadi ilişki kurulan kişilerden birisi de Hamdi Efendi'dir. Sattığı mallara bakıldığında Hamdi Efendi'nin esnaflık ile işgal eden bir kişi olduğu kolaylıkla söylenebilir. Nitekim defter sahibi Hamdi Efendi'ye 50 kuruş borç vermiş, karşılığında ise kendisinden satın aldığı enfiye tütününü ile yazarı belirtilmeyen Kur'an-ı Kerim tefsiri ücretini mahsup etmiştir. Burada vurgulanması gereken diğer bir husus da bu malların bedellerinin peşin değil enfiye de olduğu gibi veresiye yahut tefsir kitabında olduğu gibi taksitler halinde ödeme yapılmış olmasıdır. Kayıtlara bakıldığında birkaç istisna hariç tüm alışverişlerin taksitlere bölünerek ya mahsuplaşma şeklinde veya nakit olarak ödendiği görülmektedir.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. H.Yunus Apaydın, “Karz”, *DİA*, C. 24, s. 520-525.

Şerif Efendi de defter sahibinin aylık 50 kuruş maaş ile yanında çalıştırdığı kişilerden birisidir. Şerif Efendi'nin hangi iş ile ilgilendiği açık değildir. Fakat aylığı karşılığında zaman zaman hem kendisi hem de annesi için avans almaktadır. Kayıtlara göre bu meblağların geri ödenmesi ise kendisine giyecek alınarak, aylığı karşılığı veya defter sahibinin sahip olduğu sehim faizi mahsup edilerek yapılmaktadır. Alınan avans miktarına bakıldığında bunun dört aylık maaş karşılığı olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda ifade edildiği üzere defter sahibi bazı şahıslardan borç para da almaktadır. Bunlar içerisinde en önemlisi Hazinebaşısı Ahmet Efendi'den almış olduğu 9.490 kuruştur. Bu meblağın 500 kuruşu nakit, kalan kısmı ise senet karşılığı olarak temin edilmiştir. Ödemesi ise iki taksit halinde bir yıllık vade içerisinde ödenmiştir. Kayda değer bir başka borç ise Bosna valisinin hazine kâtibinden temin edilen 500 kuruştur. Bu borcun 107,5 kuruşluk kısmı fes ve muhtelif kumaş bedeli olarak mahsup edilmiş kalan kısmı nakit olarak ödenmiştir. Aşağıdaki tabloda defter sahibinin borç verdiği kişiler ve ödeme şekilleri gösterilmiştir.

	Ödünç Alan	Miktar (kuruş)	Borç Tarihi	Ödeme Tarihi	Taksit Sayısı	Açıklama
1	Hamdi Efendi	50	7 Za 1247/8 Nisan 1832	--	2	<i>Mal karşılığı mahsub</i>
2	Esad Efendi	300	1 Za 1247/2 Nisan 1832	8 Z 1247/9 Mayıs1832	6	
3	Şemsi	120	15 Ra 1247/ 24Ağu.1831	9 Za 1247/ 10Nisan1832		
4	Mustafa Efendi	108	13 Ş 1247/ 17Ocak1832	--		<i>Mahsub-ı Atiyye</i>
5	Arif Ağa	240	3 R 1247/ 12 Ağu.1832	8 R 1247/ 16Eylül1832		
6	Mücellit Emin	240	15 Ca 1247/ 22Ekim1831	15 R 1248/ 11Eylül1832	2	
7	Bir Hatuna	300	13 B 1247/ 18Ara.1831	18 N 1247/ 20Şub.1832		
8	Sadık Efendi ²⁰	97,5	--	9 M1248/ 8Haz.1832		
9	Kâğıtçı Ali Efendi	23	19 Z 1247/ 20May.1832	--	--	

²⁰ Bu hesaba "Bir adet kuzu bahası fûru-nihâde (indirim)olacaktır" kaydı düşülmüştür.

10	Hafize Hanım	100	19 Za 1248/ 9Nisan1833	--		
11	İzmirlizade Sadık Efendi	100	--	--		
12	Mustafa Efendi	500	--	3 M 1249/ 23May.1833	4	<i>Bir kısmı harçtan mahsup edilmiştir</i>
13	Şerif Efendi'nin Validesi	200	7 Ca 1249/ 22Eylül1833	1 Ş 1249/ 14Ara.1833	4	<i>Aylık karşılığı mahsup edilmiştir²¹</i>
14	Bedestanî Hacı Bey	450	1 M 1249/ 21May.1833	9 M 1249/ 29May.1833	2	<i>Borç karşılığı bir adet şal emaneten alınmış ve ödeme sonrası iade edilmiştir</i>
15	Çubukçu İbiş	60	7 Ca 1249/ 22Eylül1833	25 N 1249/ 5Şubat1834		
16	Bederoğlu Hacı Mustafa Ağa	1.000	--	12 C 1249/ 27Ekim1833		<i>mahsup olunmuş</i>
17	Hacı Mercan	122	12 C 1249/ 27Ekim1833			<i>8 Aylık tuzhane? mahiyesi</i>
18	Esad Efendi	941	18 Ca 1251/ 11Eylül1835	25 Ş 1251/ 16Ara.1835	3	<i>Bir kısmı borçtan mahsup</i>
	Toplam	4.951,5				

Tablo 6: Çeşitli Şahıslara Verilen Ödünç Paralar

Sonuç

Görüldüğü üzere Hususî Masraf Defterleri günlük hayatın pek çok yönüne ait önemli bilgiler içermektedir. Ele aldığımız defter özelinde 19. yüzyılın ilk yarısı İstanbul için şehir halkının yaşadığı yer, alışveriş mekânları, tüketim alışkanlıkları, giyim kuşam, ücret ve fiyatlar gibi pek çok hususla ilgili ipucu vermektedir. Okunan kitap çeşitleri, ibadetlerin yapılaş şekilleri, iktisadî ilişki ağla-

²¹ Aylık 50 kuruştur.

rının niteliği ve hacmi gibi gündelik hayatın pek çok veçhesi hakkında bu defterlerden yararlanmak mümkündür. Özellikle sosyal ve iktisat tarihi çalışan araştırmacılar açısından bu defterler fevkalade zengin bilgiler ihtiva etmektedir. Bunun yanı sıra kabaca incelemiş bulunduğumuz bu defterlerde defter sahibinin duygu dünyasını yansıtan şiir, türkü v.b. gibi edebiyat araştırmalarına kaynaklık edecek bilgiler bulmak imkân dâhilinde olduğu gibi kullanılan ilaçlardan hareketle ne tür hastalıklara maruz kalındığı konusunda da fikir edinmek mümkün olmaktadır. Hatta son kertede bizzat defterin fiziksel olarak kendisi de dönemin aile yaşantısı hakkında ipuçları sunmaktadır. Nitekim incelediğimiz defterin boş sayfalarında küçük yaramaz bir çocuğun karalamaları aile içerisinde okuma yazmayı yeni öğrenmeye çalışan bir çocuğun masum dünyasından da bizi haberdar etmektedir. Netice olarak bu defterler hakkında yapılacak sistematik ve disiplinler arası çalışmalar daha pek çok ayrıntıyı ortaya çıkartmak potansiyeli taşımaktadır.

EK: 37228 ve 37226 NO'LU DEFTERLERE GÖRE İSTANBUL'DA MAL VE EŞYA FİYATLARI

GIDA ÜRÜNLERİ		
	Kuruş	Para
Duhan (kıyye)	8-9 ²²	
Elvan Şeker (kıyye)	5	
Un (kıyye)	1,25	
Reçel (kıyye)	5	
Şerbetlik Şeker	5	
Şeker Avami (kıyye)	3,5	
Gülbe Şekeri	13	
Zeytinyağı (kıyye)	3	15
Kuyruk yağı (kıyye)		110
Çerviş Yağı (kıyye)	5	15
Peynir (kelle)	3,8	
Mudurnu Peyniri	6,5	
Kaşar Peyniri	3,5	
Zeytin	1,5	
Sadeyağ (kıyye)	30	
Peynir (kıyye)	4	
Saf Bal (kıyye)	4	10
TEKSTİL ÜRÜNLERİ VE GİYİM EŞYALARI		
Mücevher işlemeli Hamail	1800	
Çuka (zira/dirhem)	29-36	
Kazmir Kumaş (dirhem)	19-25	
Nafe /Kafa Kollu Kürk (adet)	30-35	
Nafe/Kafa Boy Kürk (adet)	45	
Entari ve Şalvar Dikme Ücreti	175	
Ferace (dikme dâhil)	567	

²² Deftere ek 3-1a koduyla eklenmiş bir satış pusulasında “duhan gümrüğünden satın alınan duhanın kıyyesi 17 kuruş” olarak kaydedilmiştir. Her ne kadar defterin içinden çıkmış olsa da bu belgenin defterle bir alakası yoktur. Zira üzerindeki tarih gurre-i Ra 1268/25 Aralık 1851’i işaret etmektedir. Fakat bizim açımızdan önemli olan yirmi yıl sonra tütünün fiyatının iki katına çıkmış olmasıdır.

Hırka dikme	20	
Pantolon dikme	15	
Uzun Entari dikme	23	
Kısa Entari dikme	12,5	
Tire İşleme Entari dikme	30	
Caba (adet)	40	
Çocuk Entarisi ve Hırkası	16	
Sarı Hırka	37,5	
Çuka Kürk Nafi Astarı	12,5	
Çuka Entari	17	
Fanila Yelek	6	
Ayakkabı	30-35	
Seccade	60	
Fes	45-62,5	
İngiliz Kirpası (zira)	2,1	
Takımlık Çuka (dirhem)	34	
Cabalık Çuka (dirhem)	26	
İpek (dirhem)	4,1	
Şalî kukuleta dikmesi	80	
Feracelik çuka (dirhem)	30	
Cabalık çuka (dirhem)	40	
Kukuletalık çuka (dirhem)	59	
Siyah Terlik	3,5	
Çorap	3,5-4	
Erkek Terlik	4	
Terlik	2-5	
Kundura	6,5-14	
Kadife (dirhem)	4,5	
Sim Hamail	13-19	
Hamail	16	
Fes	40	
İç Fes	12	
Tarpuş	3-5	10
Mendil	2	

Faruk Doğan

Serhadli Mest	6,5	
Gulabdan	63,5	
Kürk Kabı	10	
Eldivenlik	5,5-6,5	
Askı	6	
Ameli Şükufe	16	
Çizme (Fransa)	65	
Samur Kürk	180	
Yazma Yemeni	20	
Kalemkârî Yemeni	17,5	
KIRTASIYE ÜRÜNLERİ		
Mushaf-ı Şerif	500	
Tefsir (ismi bilinmiyor)	501	
DİĞER ÜRÜNLER		
Odun (kıyye/çeki)	8	
Kehribar takım	400	
Sandal	370	
Yelken	100	
Kürek	24	
Zincir	35	
Yelken Demiri	3,5	
Besendire? saat	460	
Elmas Halha?	480	
Enfiye Kutusu	180	
Altın Saat	1170	
Mürekkep Hokkası	5	
Köstek	12	
Şemse	31-39	
Bardak	8	
Kâse	3	
Sandık Fincan	5,5	

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- 📖 Başbakanlık Osmanlı Arşivi Müteferrik Defterler (BOA, D.M.d.), no: 36887, 37062, 37226, 37228

Araştırma Eserleri

- 📖 Apaydın, H. Yunus. "Karz", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24, s. 520-525.
- 📖 Aydın, Yusuf Alperen. *Müteşebbis ve Devlet On Sekizinci Yüzyılda Peksimetçibaşı Nurettin Ağa'nın Yükselişi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2016.
- 📖 *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*. İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2010.
- 📖 Berk, Süleyman. *Eyüp'lü Hattatlar*. İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları, 2004.
- 📖 Bozkurt, Fatih. *III. Mustafa Dönemine Ait Bir Kadınefendinin Masraf Defteri*. İstanbul: Okur Kitaplığı Yayınları, 2017.
- 📖 Braudel, Fernand. *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası. II. Cilt* İstanbul: Eren Yayınları, 1989.
- 📖 Derman, M. Uğur. "Hattat". *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 16, s. 493-499.
- 📖 "Hat", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 16, s. 427-437;
- 📖 "Osmanlı İstanbul'unda Hat Sanatı", http://osmanliistanbulu.org//tr/images/osmanliistanbulu-1/26_ugur-derman.pdf.s.475-494.
- 📖 "Osmanlı Tezhibine Çağdaş Bir Bakış", Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0607.html, s.1-10.
- 📖 Doğru, Halime. *IV. Mehmed'in Kamanıçe-Hotin Seferi ve Bir Masraf Defteri*. İstanbul: Kitap Yayınları, 2006.
- 📖 *Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- 📖 Genç, Mehmet. "Osmanlı Arşivlerinden Yararlanma Yöntemi", *Osmanlı Arşivleri ve Araştırmaları Sempozyumu*, İstanbul: Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1985, s.155-162.
- 📖 Genç, Mehmet. "Esham". *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.11, s.376-380.
- 📖 Kallek, Cengiz. "Müellefe-i Kulûb", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.31, s. 475-476.

- 📖 Mortan, Kenan ve Önder Küçükerman. *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010.
- 📖 Muhammed el- Kavakçı el-Trablusî, El- Devri'l Âlâ, Mekteb'el-Sircanî, Dı-mışk 1301.
- 📖 Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III Cilt*, İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- 📖 Sak, İzzet. "Osmanlı Sarayının İki Aylık Meyve Çiçek Masrafı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* 40 (2006): 141-176.
- 📖 Tezcan, Hülya. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yüzyılında Kadın Kıyafetle-rinde Batılılaşma", *Sanat Dünyamız* 37: 45-50.
- 📖 Tezcan, Hülya. "Ferace". *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.12, s. 349-350.
- 📖 *Türk Kitap Sanatları Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: İsmek Yayınları, 2007.
- 📖 Uçar, Ahmet. "Osmanlı'da Kur'an-ı Kerim İlk Kez Ne Zaman ve Nasıl Basıl-mıştır?", *Yedikıta* (2008): 26-27.
- 📖 Uludağ, Süleyman. "Delâiü'l-Hayrat". *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.9, s.113-114.
- 📖 Yılmaz, Dilek. *Osmanlı Dönemi 19. Yüzyıl Modası ve Değişimi*. Haliç Üniver-sitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011.